

AI và thần học Do Thái giáo?

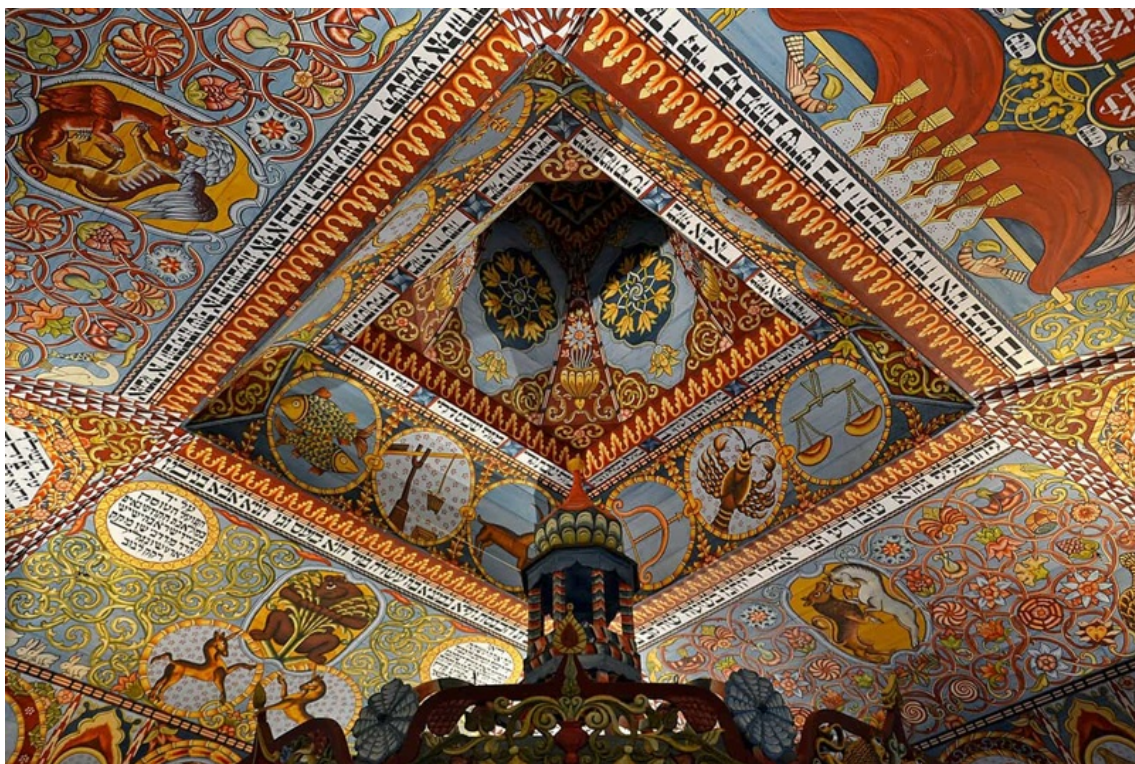
ISSN: 2734-9195 08:05 10/02/2026

Cả hai quan điểm “AI là Thượng đế” và “AI là con người” đều tiềm ẩn những sai lầm tôn giáo, nhưng quan điểm thứ nhất nguy hiểm hơn nhiều về mặt đạo đức và tôn giáo so với quan điểm thứ hai.

Các tôn giáo lớn trên thế giới có cách tiếp cận như thế nào đối với **trí tuệ nhân tạo** (AI)? Điều này vẫn chưa rõ ràng, Tiến sỹ David Zvi Kalman (*) lập luận rằng đạo đức AI theo góc nhìn tôn giáo, Do Thái giáo đang thực hiện một số nỗ lực độc đáo.

Các nhà tư tưởng tôn giáo trên khắp thế giới hiện đang cố gắng tìm hiểu cách đối phó với AI, mặc dù tiến trình khá chậm. Các hội nghị đang được tổ chức, sách báo cũng đang được viết. Một tìm kiếm trên Google với các cụm từ “*quan điểm của người Hồi giáo về AI*” hoặc “*quan điểm của người Công giáo về AI*” sẽ cho ra một số kết quả có giá trị.

Hầu hết những tiến bộ này đã diễn ra trong 5 năm qua, nghiên cứu liên quan đang phát triển mạnh mẽ.

Bảo tàng Lịch sử Người Do Thái Ba Lan ở Warsaw. Xây dựng lại giáo đường Do Thái ở Gwoździec (một phần). Wikimedia Commons.

Tuy nhiên, với tư cách là người đã theo dõi sát sao vấn đề này, tôi phải nói rằng tất cả mọi thứ đang tiến triển khá chậm, điều này chắc chắn là một vấn đề lớn đối với ngành công nghiệp luôn ưu tiên tốc độ hơn tất cả mọi thứ khác. Trong thế giới thay đổi nhanh chóng này, tôn giáo không thể tụt hậu.

Một cách để đánh giá xem tốc độ phát triển của nó có chậm hay không là chưa thể trả lời được những câu hỏi sau: Về cơ bản, cách thức các tôn giáo như **Hồi giáo**, Công giáo La Mã và Do Thái giáo đối xử với AI có giống nhau hay không, hay chúng khác nhau đáng kể ở những điểm nào và nếu có, những khác biệt đó nằm ở đâu?

Đây là một câu hỏi quan trọng đáng được nghiên cứu sâu rộng vì nó buộc các nhà tư tưởng tôn giáo phải nghiêm túc xem xét liệu họ muốn trở thành người lãnh đạo có tác phong đạo đức hay người tuân theo đạo đức. Thật dễ dàng để nói rằng niềm tin của bạn đòi hỏi AI không thể được sử dụng để bóc lột những người yếu thế dễ bị tổn thương; trên thực tế, sẽ thật kỳ lạ nếu không phải vậy, bởi vì hầu hết mọi người, dù sùng đạo hay không, đều đồng ý với điều này. Các nhóm tôn giáo ủng hộ quan điểm đồng thuận này có thể không tạo ra kẻ thù, nhưng họ cũng có thể bị áp đảo bởi đám đông những người gạt đầu đồng tình. Thực tế, nếu mọi người đều muốn điều giống nhau, thì việc diễn đạt ý tưởng đó bằng ngôn ngữ tôn giáo thường bị xem là gánh nặng, bởi vì ngôn ngữ như vậy có thể tạo ra cảm giác xa lạ trong xã hội thế tục.

Đây là lý do tại sao tôi bị thu hút bởi những điểm khác biệt, bởi vì một số nhóm tôn giáo có thể có quan điểm khác nhau về AI so với những nhóm khác. Là một nhà tư tưởng Do Thái giáo nghiên cứu các vấn đề công nghệ, tôi đã dành thời gian trao đổi với các nhà đạo đức học về AI thuộc các tôn giáo khác, tôi tin rằng đạo đức học về AI đang nổi lên trong Do Thái giáo có nhiều điểm độc đáo.

“Hình ảnh của Thượng Đế” không chỉ đơn thuần là về mặt sinh học

Trí tuệ nhân tạo (AI) đã chứng minh khả năng tương đương với con người trong nhiều nhiệm vụ. Vì nhận thức của con người về giá trị bản thân gắn liền mật thiết với khả năng độc đáo của họ, điều này đã làm dấy lên những lo ngại về khả năng suy giảm giá trị của con người. Cả người Kitô giáo và người Do Thái đều đáp lại lời cảnh báo này, nhấn mạnh rằng con người, là những sinh vật duy nhất được tạo ra *“theo hình ảnh của Đức Chúa Trời”*, sở hữu một địa vị tôn giáo đặc biệt (Sáng thế ký 1:27).

Tuy nhiên, không phải ai cũng sử dụng cụm từ này theo cùng một cách. Ví dụ, Hội thánh Baptist miền Nam (Southern Baptist Convention - SBC) là giáo phái Tin Lành lớn nhất tại Hoa Kỳ, diễn giải điều này là đặt con người được định nghĩa về mặt sinh học (bao gồm cả phôi thai) lên trên tất cả các thực thể khác. Quan điểm này dẫn đến việc giáo phái phản đối thụ tinh trong ống nghiệm và phá thai, đồng thời kiên quyết phủ nhận nhân cách của các AI, bất kể chúng có giống con người đến mức nào. Theo quan điểm của họ, con người khác biệt về bản thể học so với động vật và máy móc.

Theo quan điểm của tôi, tư tưởng Do Thái giáo đi theo một con đường khác. Đúng là con người, về mặt sinh học, sở hữu giá trị vô hạn, nhưng giá trị này cũng liên quan mật thiết đến sự hiểu biết của chúng ta về “nhân tính”. Đối với những cá nhân đang trong tình trạng nguy kịch, mức độ nhân cách của họ cũng khác nhau. Khái niệm này là một trong những nguồn gốc của lập trường phức tạp của Do Thái giáo về các vấn đề như phá thai. Theo quan điểm của tôi, điều này cũng có nghĩa là chúng ta nên nghiêm túc xem xét việc trao cho máy móc lấy con người làm trung tâm một mức độ nhân cách nhất định.

Trong khi một số người có thể theo bản năng cảm thấy điều này vi phạm nhân quyền, tôi tin rằng điều ngược lại mới đúng. Nếu chúng ta coi khả năng của con người “đơn thuần” tương đương với mức độ mà AI có thể đạt được, chúng ta sẽ dễ đánh giá thấp nhân loại hơn. Khả năng giống con người trong AI nên làm tăng giá trị của chính AI, chứ không phải làm giảm giá trị của nhân loại. Tương tự, việc cố ý tạo ra phần mềm giống con người về cơ bản khác với việc tạo ra

các loại phần mềm khác. Cũng giống như các công ty AI đã so sánh sản phẩm của họ với công nghệ hạt nhân về cả triển vọng và nguy hiểm, chúng ta cũng phải thừa nhận rằng nó có những điểm tương đồng với việc tạo ra sự sống của con người - một điểm mà các nhà phát triển nên hiểu và coi là nghĩa vụ đòi hỏi sự cẩn trọng tối đa trong việc phát triển và duy trì các mô hình của họ.

Rõ ràng nhược điểm của phương pháp này là nó có thể được sử dụng để hạ thấp nhân phẩm của người khuyết tật. Do đó, tôi phải nhấn mạnh rằng sự hiểu biết của tôi về cách tiếp cận của người Do Thái giáo là một cách tiếp cận kết hợp, xem xét cả khía cạnh nhân tính sinh học và các mô hình hành vi của con người, cùng nhau quyết định cách chúng ta nhận thức giá trị của các sinh vật và máy móc. Quan điểm này vẫn chưa được phát triển đầy đủ, nhưng những điểm khác biệt của nó đang dần trở nên rõ ràng.

Vai trò của AI trong nghiên cứu văn bản tôn giáo

Trong Do Thái giáo, việc nghiên cứu kinh thánh không chỉ đơn thuần là phương tiện để hiểu truyền thống; đây còn là một nghi lễ tự thân, được khuyến khích thực hành bởi tất cả người Do Thái giáo (mặc dù trên thực tế, số lượng nam giới nhiều hơn nữ giới) trong suốt cuộc đời. Mong muốn nghiên cứu các văn bản khó hiểu bằng tiếng Aramaic, một ngôn ngữ cổ có nguồn gốc sâu xa từ đời sống và lịch sử của người Do Thái, tiếng Do Thái tiền hiện đại và các ngôn ngữ khác đã tạo nên một mối liên hệ độc đáo và hiệu quả giữa Kinh Torah, khái niệm trung tâm trong truyền thống Do Thái giáo và máy tính.

Một số máy tính đời đầu của Israel được sử dụng để số hóa các văn bản kinh điển và giúp việc tìm kiếm trở nên dễ dàng hơn. Ngày nay, số lượng công cụ kỹ thuật số dành cho người tiêu dùng là vô cùng lớn, một lượng lớn các văn bản tôn giáo có sẵn trực tuyến miễn phí, cùng với vô số bản dịch và các liên kết tiện lợi, giúp mọi người dễ dàng tìm kiếm trong kho tàng văn bản phong phú này.

Việc ứng dụng AI trong giáo dục Do Thái giáo có thể sắp trở thành hiện thực. Hiện nay, AI tạo sinh (Generative AI) có khả năng cung cấp các bản dịch khá tốt, dễ dàng dịch ngay cả những văn bản khó hiểu và phức tạp nhất. Nó có thể giúp người học định hướng các kho ngữ liệu lớn và phức tạp, đặc biệt là rõ ràng khi thiếu các điểm khởi đầu. Trong tương lai, thậm chí AI có thể cho phép người học trực tiếp trò chuyện với các giáo sĩ Do Thái giáo và các văn bản kinh điển từ nhiều thế kỷ trước.

Đồng thời, tôi nghi ngờ rằng bản chất mang tính nghi lễ của việc học tập Do Thái giáo có nghĩa là mặc dù AI có thể thâm nhập vào Beit midrash (trường học Do Thái), nhưng nó không thể hoàn toàn chinh phục được nơi này. Khả năng đọc hiểu các văn bản gốc của Kinh Thánh và Talmud (giảng dạy nghiên cứu) có lẽ sẽ vẫn là nền tảng của nghiên cứu văn bản, và các nhóm học tập (hevruta) - tức là nghiên cứu văn bản cùng với các thành viên khác, thay vì một mình trước màn hình - cũng quan trọng không kém. Việc học tập của người Do Thái giáo cũng nhấn mạnh sự tương tác giữa các học giả và người phiên dịch của họ; trong khi đó, các mô hình AI thường gặp khó khăn trong việc giải thích tại sao chúng lại biết những điều này. Quan trọng hơn hết, việc nghiên cứu Kinh Torah nhấn mạnh rằng các văn bản thiêng liêng thường có nhiều ý nghĩa, nhiều tầng nghĩa và chứa đựng nhiều điều bí ẩn. Phương pháp diễn giải văn bản này rất khó trích xuất từ các mô hình AI vì hầu hết các mô hình này được thiết kế để cung cấp các diễn giải văn bản ngắn gọn và có vẻ như hoàn chỉnh về tài liệu

gốc.

Thực tế, tôi cho rằng điều này có nghĩa là AI sẽ là một trong nhiều công nghệ làm phong phú thêm các phương pháp học tập của người Do Thái giáo mà không làm xáo trộn các truyền thống của nó. Các Beit midrash (học đường) hiện đại chứa đựng các cuộn giấy viết tay, sách đóng bìa và màn hình máy tính. Mỗi không gian học tập đều riêng biệt, và người học có thể di chuyển giữa chúng khi cần thiết. Không khó để hình dung rằng AI cũng sẽ được tích hợp vào hệ thống này.

AI và thần học Do Thái giáo

Từ lâu, AI đã khơi gợi những cảm xúc tôn giáo trong lòng người. Đôi khi là vì các mô hình này vừa mạnh mẽ nhưng lại có khả năng hiểu biết hạn chế, từ đó mang lại cho chúng phẩm chất giống như thần thánh. Đôi khi là vì chính khái niệm “điểm kỳ dị” đã mang một ý nghĩa cứu thế. Đôi khi, đó là bởi vì hành động tạo ra mọi thứ theo hình ảnh của chúng ta gợi lên hình ảnh về một hành động sáng tạo thiêng liêng.

Đối với những người theo thuyết độc thần, quan điểm cuối cùng này, dù thuyết phục, nhưng rất khó để chứng minh. Nếu việc tạo ra AI cũng giống như tạo ra một con người, nếu việc tạo ra một dạng sống mới sao chép những hành động thiêng liêng - thì chẳng phải điều đó có nghĩa là chúng ta đã trở thành thần thánh hay sao? Thực tế, Thiển giả Yuval Noah Harari và những người khác sử dụng loại ngôn ngữ này để mô tả quỹ đạo phát triển công nghệ. Liệu chúng ta có thể hiểu AI như một hậu duệ của con người mà không cần sử dụng ngôn ngữ của sự hiểu biết đó hay không?

Tôi tin rằng câu trả lời là không. AI đòi hỏi phải xem xét lại một cách kỹ lưỡng thần học Do Thái giáo, coi nó như một tiền lệ và sử dụng nó để xem xét lại lịch sử lâu dài của mối quan hệ giữa Chúa và nhân loại, cũng như kinh nghiệm hiện tại của chúng ta trong việc tạo ra hình ảnh của chính mình. Cả hai quan điểm “AI là Thượng đế” và “AI là con người” đều tiềm ẩn những sai lầm tôn giáo, nhưng quan điểm thứ nhất nguy hiểm hơn nhiều về mặt đạo đức và tôn giáo so với quan điểm thứ hai. Tôi nghĩ câu trả lời đã quá rõ ràng.

Điểm tương đồng mấu chốt nằm ở chỗ cả con người và AI đều khiến người tạo ra chúng vô cùng lo lắng, sợ rằng con cái của họ sẽ đi lạc hướng và “mã” (từ “mã” ở đây có hai nghĩa) không đủ rõ ràng. Mối quan ngại này - mà các nhà phát triển gọi là “vấn đề về sự phù hợp” và người Do Thái giáo gọi là “vấn đề lịch sử” - nên khơi gợi lòng thương cảm nơi những người tin Chúa.

Ngay cả khi bạn tin rằng Chúa là hoàn hảo, rõ ràng là trên thế giới không có bộ luật nào hoàn hảo; chính Kinh Thánh Hebrew cũng chứa đầy vô số ví dụ về việc nhân loại đã không ngừng nỗ lực làm điều thiện sau khi được mặc khải trên núi Sinai. Tôi hy vọng điều này cũng sẽ gây ra mối lo ngại thực sự đối với những người phát triển hệ thống AI.

Trí tuệ nhân tạo không chỉ là một công nghệ mới, nó có tiềm năng định nghĩa lại bản chất của nhân loại.

Hội tụ hay phân kỳ?

Liệu nội dung trên có định nghĩa một “*quan điểm độc đáo của người Do Thái giáo về AI*” hay không?

Dĩ nhiên là không. Do Thái giáo là một tôn giáo phi tập trung, hầu hết các nhà lãnh đạo Do Thái giáo (cũng như hầu hết các nhà lãnh đạo tôn giáo khác) đều thiếu hiểu biết đầy đủ về công nghệ AI để đưa ra một quan điểm có cơ sở. Việc phổ biến kiến thức về AI và cuối cùng đạt được sự đồng thuận sẽ cần thời gian. Mặc dù các tôn giáo lớn trên thế giới sẽ dần dần hội tụ về quan điểm đối với AI - cũng giống như sự hội tụ về tầm quan trọng của việc bảo vệ khí hậu - tôi tin rằng chúng vẫn sẽ giữ lại những đặc điểm riêng biệt của mình ở một số khía cạnh quan trọng. Hiện nay, những khác biệt này có vẻ không đáng kể, nhưng cũng giống như Do Thái giáo kiên quyết bảo tồn kinh sách viết tay trước khi kinh Torah in ra đời, hoặc chọn không sử dụng điện vào ngày Sabbath, cuối cùng chúng có thể trở thành những đặc điểm xác định của các tôn giáo tương ứng.

Các nhà tư tưởng tôn giáo thuộc mọi tín ngưỡng nên ghi nhớ điều này khi xây dựng chiến lược của mình.

(*)*Tiến sỹ David Zvi Kalman là người dẫn chương trình podcast “Beliefs in the Future”, nhà nghiên cứu tại Viện Shalom Hartman và cố vấn cấp cao cho Mount Sinai và Synapses. Tiến sỹ David Zvi Kalman là chủ sở hữu của nhà xuất bản độc lập Print-O-Craft Press, các tác phẩm của ông đã được xuất bản rộng rãi trong cả lĩnh vực học thuật và phổ biến. Ông có học vị Tiến sỹ từ Đại học Pennsylvania (UPenn), Hoa Kỳ và bằng cử nhân từ Đại học Toronto, Canada. Ông thường xuyên đăng tải các bài viết trên blog Jello Menorah.*

Tác giả: **Tiến sỹ David Zvi Kalma**/Viết dịch: **Sa môn Lê Văn Phước**

Nguồn: futureoflife.org